

Original Article

Invisible Child Labor in the Digital Age: The Rights of Child Influencers in Iran and France

Abstract

The emergence of digital platforms has given rise to a new, hidden form of child labor under the rubric of "child influencers". In this model, the boundary between "play" and "work" within the domestic sphere is blurred. Adopting a descriptive-analytical and comparative methodology, this study examines the shortcomings of Iranian labor law in addressing this phenomenon and proposes legislative solutions. The findings indicate that Iranian law, due to its focus on the "physical workplace" and "traditional subordinate relationships," lacks the capacity to regulate children's digital labor. Conversely, a comparative study of European supranational law and French domestic law reveals a multi-layered network. Specifically, the jurisprudence of the European Court of Human Rights on children's privacy and right to image, alongside strict European Union standards aligned with the General Data Protection Regulation (GDPR) and Court of Justice (CJEU) rulings establishing the right to be forgotten, provide the necessary framework to curb the economic exploitation of minors. Influenced by this supranational context, the 2020 French Law provides an effective model by distinguishing recreational from economic activities, establishing an administrative licensing system, creating an "escrow account" to preserve the child's earnings until majority, and guaranteeing the right to be forgotten. Accordingly, it is recommended that Iran reform its legislation by drawing inspiration from these frameworks, recognizing children's digital labor, and establishing financial monitoring, licensing, and digital identity protection mechanisms to safeguard the future of these children.

Keywords:

Blocked Account (Pécule), French Law, Iranian Labor Law, Child Labor in Cyberspace, Invisible Child Labor.

کودکان نامرئی کار در عصر دیجیتال: حقوق کودکان اینفلوئنسر در ایران و فرانسه

امیر محمد نصیری (نویسنده مسئول)

دانشجوی دکتری مطالعات حقوق خانواده، پژوهشکده خانواده، دانشگاه شهیدبهبشتی، تهران، ایران.

a_nasiri@sbu.ac.ir

ماهر و غدیری

استادیار، پژوهشکده خانواده، دانشگاه شهیدبهبشتی، تهران، ایران.

m_ghadiri@sbu.ac.ir

چکیده

ظهور پلتفرم‌های دیجیتال، چهره‌ای نوین و پنهان از کار کودک را تحت عنوان «کودکان اینفلوئنسر» پدید آورده است. در این الگوی جدید، مرز میان «بازی» و «کار» در محیط خانه مخدوش می‌شود. پژوهش حاضر با هدف آسیب‌شناسی نظام حقوقی ایران در مواجهه با این پدیده و ارائه راهکارهای تقنینی، با روش توصیفی - تحلیلی و تطبیقی انجام شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد قوانین کار ایران به دلیل تمرکز بر «کارگاه فیزیکی» و «رابطه دستوری سنتی»، به سادگی ظرفیت شناسایی و تنظیم‌گری کار دیجیتال کودکان را ندارند. در مقابل، مطالعه تطبیقی حقوق فراملی اروپا و حقوق داخلی فرانسه حاکی از آن است که یک شبکه چندلایه شکل گرفته است؛ به طوری که رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر در تفسیر حریم خصوصی کودک و صیانت از حق بر تصویر، در کنار ضوابط سخت‌گیرانه اتحادیه اروپا هماهنگ با مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها و آرای دیوان دادگستری در تثبیت حق فراموشی، بستر لازم را برای مهار استثمار اقتصادی خردسالان فراهم آورده‌اند. تحت تأثیر این بستر فراملی، قانون ۲۰۲۰ فرانسه، با تفکیک فعالیت تفریحی از اقتصادی، استقرار نظام مجوزدهی اداری، تأسیس «حساب امنی» برای ذخیره درآمد کودک تا زمان بلوغ، و تضمین حق فراموشی، مدلی کارآمد ارائه داده است. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود نظام حقوقی ایران با اصلاح قوانین موجود و الهام از این چارچوب‌های فراملی و ملی، ضمن به رسمیت شناختن کار دیجیتال کودک، سازوکارهای نظارت مالی، مجوزدهی و صیانت از هویت دیجیتال را برای حمایت از آینده این کودکان مستقر سازد.

کلمات کلیدی

حساب امنی، حقوق فرانسه، حقوق کار ایران، کار کودک در فضای مجازی، کودکان نامرئی کار

در گفتمان حقوقی و جامعه‌شناختی معاصر، مفهوم «کودک کار» همواره با تصاویری از محیط‌های خشن صنعتی، کارگاه‌های زیرزمینی یا مشاغل خیابانی گره خورده است؛ اما تحولات شتابان اجتماعی و تغییر الگوهای اقتصادی، چهره‌ای نوین و پنهان از کار کودک را پدید آورده که از دید ناظران رسمی و آمارهای دولتی مخفی مانده است. این پژوهش بر مفهوم «کودکان نامرئی کار» تمرکز دارد؛ اصطلاحی که به آن دسته از کودکانی اطلاق می‌شود که نه در انظار عمومی و خیابان‌ها، بلکه در محیط‌های بسته و خصوصی مانند خانه، کارگاه‌های خانوادگی و یا اقتصاد غیررسمی به فعالیت اقتصادی مشغول‌اند. ویژگی مشترک این کودکان، پنهان ماندن از نظارت‌های قانونی و حمایتی است؛ چرا که فعالیت آنان اغلب در چارچوب روابط خانوادگی تعریف شده و ماهیت «کار» بودن آن در سایه «کمک به خانواده» یا «مهارت‌آموزی» گم می‌شود (Zapata, 2006: 20).

یکی از مصادیق نوظهور و چالش‌برانگیز این پدیده، «کار کودک در فضای مجازی» و ظهور کودکان اینفلوئنسر است. با گسترش نفوذ پلتفرم‌های دیجیتال در زندگی روزمره، محیط خانه به کارگاهی نوین تبدیل شده است که در آن، کودکان نه با ابزارهای سنتی کار، بلکه با نقش‌آفرینی در برابر دوربین والدین به تولید ارزش اقتصادی می‌پردازند (Livingstone & Blum, 2020, 65-66). در این بستر جدید، مرز میان «بازی» و «کار» چنان درهم آمیخته که فعالیت کودک ماهیتی دوگانه می‌یابد: از سویی سرگرمی و ثبت خاطرات است و از سوی دیگر، فرآیندی سازمان‌یافته برای تولید محتوا، جذب مخاطب و کسب درآمد. این کودکان اگرچه در ظاهر شاد و مرفه به نظر می‌رسند، اما به دلیل ماهیت خانگی و غیررسمی فعالیتشان، عملاً به «کارگران نامرئی» عصر دیجیتال تبدیل شده‌اند که از حقوق بنیادین کار نظیر ساعات مشخص فعالیت، استراحت و مالکیت بر درآمد محروم‌اند.

مسئله اصلی پژوهش حاضر، فقدان نظام حقوقی کارآمد در ایران برای شناسایی و حمایت از این دسته خاص از کودکان نامرئی است. قوانین موجود، از جمله قانون کار، عمدتاً بر روابط سنتی کارگر و کارفرما در محیط‌های فیزیکی متمرکز هستند و ظرفیت لازم برای تنظیم‌گری روابط کار در فضای مجازی، به‌ویژه زمانی که «کارفرما» همان «والدین» باشد را ندارند. این خلاء قانونی سبب شده است تا استثمار اقتصادی از کودک، تحت لوای عناوین موجهی همچون «استعدادپروری» یا «اقتدار والدینی» پنهان شود و هیچ مرجع رسمی نظارتی بر ساعات طولانی ضبط ویدئو، فشارهای روانی ناشی از شهرت زودهنگام و نقض حریم خصوصی این کودکان نداشته باشد. اهمیت این موضوع زمانی دوچندان می‌شود که بدانیم «نامرئی بودن کودکان مذکور» تنها یک مسئله آماري نیست، بلکه پیامدهای عینی و آسیب‌زایی بر سلامت روان و رشد کودک دارد. محرومیت از حقوق بنیادین و تبدیل شدن زودهنگام به ابزار درآمدزایی خانواده، آسیبی است که در سایه سکوت قانون رخ می‌دهد (Suleiman, 2022). در مقابل، تجارب جهانی نشان می‌دهد که می‌توان با وضع قوانین اختصاصی، نظیر آنچه در اکتبر ۲۰۲۰ در فرانسه برای ساماندهی فعالیت کودکان اینفلوئنسر تصویب شد، چتر حمایتی قانون را بر این فضای نوین گستراند.

بر این اساس، پرسش اصلی پژوهش حاضر آن است که نظام حقوقی ایران تا چه میزان توانایی شناسایی و حمایت از کودکان کار در فضای مجازی را دارد و چگونه می‌توان با بهره‌گیری از تجارب کشورهای پیشرو، الگویی برای تنظیم‌گری این حوزه ارائه داد؟ هدف نهایی، گذر از رویکرد صرفاً توصیفی به ارائه راهکارهای تقنینی مشخص برای برون‌رفت از وضعیت موجود و تبدیل این کودکان از «سوژه‌های پنهان» به «دارندگان حق» در نظام حقوقی ایران است. اگرچه پژوهش‌های پیشین عمدتاً بر اشکال فیزیکی کار کودک (مانند کودکان خیابانی یا کارگاه‌های قالی‌بافی) تمرکز داشته‌اند، اما این مطالعه با تمرکز اختصاصی بر «کار دیجیتال» و تحلیل خلاءهای قانونی مرتبط با اینفلوئنسری کودکان، می‌کوشد دریچه‌ای نو به مباحث حقوق کار و کودک در ایران بگشاید.

این نوشتار، مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده مسئول در دانشگاه شهید بهشتی با عنوان «حقوق کودکان نامرئی کار در ایران با تأکید بر نقش خانواده» است که در آن، طیف وسیعی از کودکان کار پنهان، از کارگاه‌های خانگی سنتی در کشورهای نظیر کنیا و برزیل تا محیط‌های نوین کار در فضای مجازی، مورد واکاوی قرار گرفته‌اند. با این حال، مقاله حاضر

به طور اختصاصی بر گونه‌ای مدرن و پیچیده از این پدیده، یعنی «کودکان کار در فضای مجازی» تمرکز دارد. در میان نظام‌های حقوقی مطالعه‌شده در پژوهش مادر، نظام حقوقی فرانسه به عنوان محور اصلی مطالعه تطبیقی در این مقاله برگزیده شده است؛ چراکه برخلاف رویکرد سنتی سایر کشورها که عمدتاً بر اشکال فیزیکی کار کودک تمرکز دارند، فرانسه با تصویب قانون پیشرو در سال ۲۰۲۰، یکی از بهترین چارچوب‌های قانونی جامع را برای تنظیم‌گری کار کودکان در پلتفرم‌های دیجیتال و تفکیک آن از بازی‌های کودکانه ارائه داده است.

ساختار مقاله بدین گونه ساماندهی شده است که در بخش نخست، به مفهوم‌شناسی «کودکان نامرئی کار» و چیستی کار دیجیتال پرداخته می‌شود. در بخش دوم، نظام حقوقی ایران با تمرکز بر محدودیت‌های قانون کار و ظرفیت‌های پراکنده سایر قوانین مورد آسیب‌شناسی قرار می‌گیرد. در بخش سوم، رویکرد دیوان اروپایی حقوق بشر و سایر نهادهای فراملی در اروپا، تجربه قانون‌گذاری فرانسه و راهکارهای نوآورانه آن (نظیر حساب امانی و حق فراموشی) بررسی می‌شود و در نهایت، با تکیه بر یافته‌های تطبیقی، پیشنهاد‌های کاربردی برای اصلاح نظام حقوقی ایران ارائه خواهد شد.

۱. مفهوم‌شناسی: از «کار در خیابان» تا «کار دیجیتال»

در رویکردهای سنتی حقوقی و جامعه‌شناختی، وقتی از «کودک کار» سخن به میان می‌آید، معمولاً ذهن به سوی تصاویری از فعالیت‌های طاقت‌فرسای جسمی در مکان‌های عمومی یا کارگاه‌های صنعتی می‌رود. اما دگرگونی‌های سریع فناوری و تغییر ساختارهای اقتصادی در دهه‌های اخیر، گونه‌ای تازه و در عین حال پنهان از کار کودک را پدید آورده است؛ گونه‌ای که در آمارهای رسمی و نگاه نهادهای نظارتی، کمتر دیده می‌شود. این بخش می‌کوشد مفهوم «کودکان نامرئی کار» را روشن کند و نشان دهد که چگونه کار کودک از شکل‌های سنتی خود به صورت‌های مدرن و دیجیتالی در بستر فضای مجازی دگرگون شده است.

۱.۱. چیستی کودکان نامرئی کار

اصطلاح «کودک نامرئی کار» اگرچه در متون رسمی حقوق بین‌الملل تعریفی صریح ندارد، اما به طیفی از کودکان اطلاق می‌شود که در محیط‌های بسته و خصوصی نظیر خانه، کارگاه‌های خانوادگی یا اقتصاد غیررسمی به فعالیت اقتصادی مشغول اند و به دلیل پنهان ماندن از نظارت‌های قانونی و آمارهای رسمی، از چتر حمایتی دولت محروم مانده‌اند. ضرورت تعریف این مفهوم از آنجا ناشی می‌شود که پژوهش‌ها نشان می‌دهند بخش قابل توجهی از استثمار کودکان در لایه‌های پنهان اجتماع رخ می‌دهد و تا زمانی که این کودکان در آمارها «مرئی» نشوند، سیاست‌های مداخله‌گرانه ناکارآمد خواهند بود (Fair Labor Association, 2019:5). نهادهای بین‌المللی نظیر سازمان جهانی کار در کنفرانس اسلو (۱۹۹۷) با شعار «نامرئی‌ها را مرئی کنید»، بر لزوم شناسایی کودکانی که در بخش‌های غیررسمی و خانگی کار می‌کنند تأکید کرده‌اند (International Labour Organization, 1997:5). همچنین گزارش‌های مشترک سازمان بین‌المللی کار و یونیسف (۲۰۲۱) تصریح دارند که عدم ثبت این کودکان در آمارهای ملی، منجر به تداوم چرخه محرومیت آنان از حقوق بنیادین مصرح در کنوانسیون حقوق کودک شده است (International Labour Organization & UNICEF, 2021, 18-21). بنابراین، ویژگی بنیادین این کودکان نه نوع کارشان، بلکه «نامرئی بودن ساختاری» آنان است که مانع از دسترسی به حقوق آموزشی، بهداشتی و حمایتی می‌شود.

از منظر حقوقی، تعریف «کودک نامرئی کار» فارغ از بحث مجاز یا غیرمجاز بودن کار در سنین ۱۵ تا ۱۸ سال (طبق مقاله‌نامه ۱۳۸ سازمان جهانی کار)، بر کلیه افراد زیر ۱۸ سال تمرکز دارد که فعالیت اقتصادی آنان به دلیل ماهیت پنهان، از چشم قانون دور مانده است. این کودکان ممکن است در مشاغل مانند قالی‌بافی در خانه، کشاورزی خانوادگی، کولبری یا کارگری خانگی مشغول باشند که اگرچه دارای ارزش اقتصادی است، اما اغلب بدون دستمزد و تحت عنوان «کمک به خانواده» یا «مهارت‌آموزی» توجیه می‌شود (zapata, 2006:2). این وضعیت سبب می‌شود تا بهره‌کشی از کودک در پوشش هنجارهای فرهنگی و «فرزند خوب بودن» مشروعیت یابد؛ به طوری که حتی خود کودکان نیز کار کردن برای بقای خانواده را وظیفه‌ای اخلاقی و اجتناب‌ناپذیر می‌پندارند (Whitehead et al, 2007: 20)؛ وامقی و همکاران، ۱۳۹۴، ص. ۳۹۵. بدین ترتیب، پنج

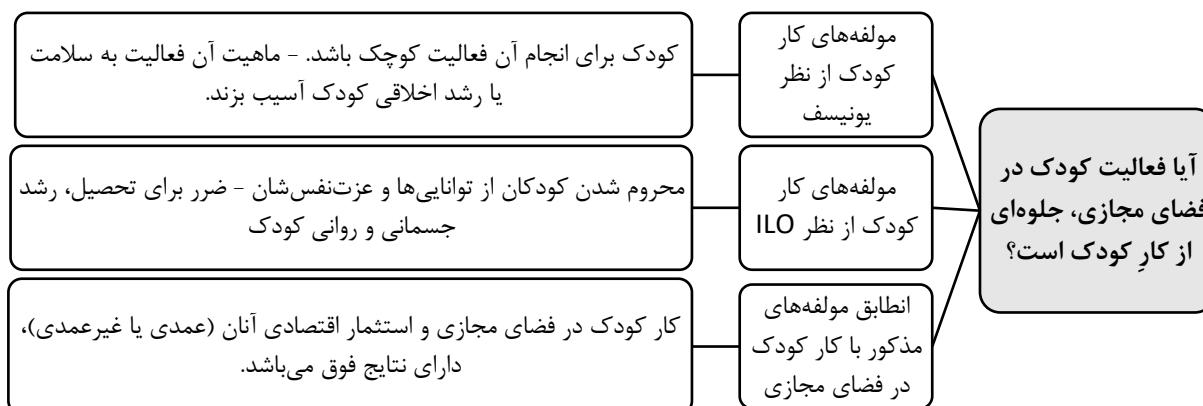
عنصر کلیدی شامل «سن زیر ۱۸ سال»، «ماهیت اقتصادی فعالیت»، «محیط اشتغال خصوصی یا غیررسمی»، «عدم ثبت آماری» و «محرومیت حقوقی»، شاکله اصلی تعریف کودک نامرئی کار را تشکیل می‌دهند.

تمایز اصلی پدیده کودک نامرئی کار با سایر اشکال کار کودک (مانند کودکان خیابانی)، در «پنهان بودن محیط کار» و دشواری نظارت بر آن است. اگر در گذشته استعمار کودک در کارخانه‌ها و خیابان‌ها قابل رؤیت بود، امروزه اشکال جدید بهره‌کشی به حریم خصوصی خانه و فضاهای دیجیتال منتقل شده است؛ جایی که مرز میان «تربیت»، «بازی» و «کار» درهم می‌آمیزد. برای مثال، کودکی که ساعات طولانی در خانه به بسته‌بندی کالا می‌پردازد یا به عنوان اینفلوئنسر در فضای مجازی فعالیت می‌کند، اگرچه از آسیب‌های فیزیکی محیط‌های صنعتی در امان است، اما از حقوق اساسی خود نظیر تفریح، آموزش و آرامش روانی محروم می‌شود (UNICEF, 2021: 12). این تغییر پارادایم از «کار آشکار» به «کار پنهان»، نیازمند بازتعریف مفاهیم حقوقی و ابداع سازوکارهای نظارتی نوینی است که بتواند بدون نقض حریم خصوصی خانواده، مانع از استعمار پنهان کودکان شود.

۱/۲. کودکان مشغول در فضای مجازی: یکی از اقسام کودکان نامرئی کار

با ظهور پلتفرم‌های دیجیتال و گسترش شبکه‌های اجتماعی، اشکال نوینی از بهره‌کشی اقتصادی از کودکان پدید آمده که در بستر فضای مجازی شکل می‌گیرند و به دلیل ماهیت غیررسمی و پنهان خود، از دید نهادهای نظارتی و سیاست‌گذاران دور مانده‌اند. برخلاف تصور رایج از کودکان کار که با فقر و پوشش نامناسب تداعی می‌شوند، در این عرصه شاهد کودکانی هستیم که با ظاهری آراسته و زندگی به‌ظاهر مرفه، درگیر فعالیت‌های اقتصادی سنگین نظیر مدلینگ و بلاگری هستند (بیرانوند، ۱۳۹۹: ۲۹). اگرچه این فعالیت‌ها متناسب با تحولات فناوری اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسند، اما زمانی که پای کودکان به این عرصه باز می‌شود، چالش‌های جدی اخلاقی و حقوقی، به‌ویژه در جوامع اسلامی که خانواده دارای قداست خاصی است، مطرح می‌گردد (رجبعلی، ۱۴۰۳، ص. ۵). در بسیاری از موارد، این کودکان ناچارند ساعت‌های طولانی در برابر دوربین، سناریوهای نمایشی والدین را اجرا کنند و حتی لباس‌ها و آرایش‌های نامتناسب با سن خود را تحمل نمایند تا درآمد حاصل از جذب مخاطب، مستقیماً به جیب والدین سرازیر شود (خندانی و شجاع سنگچولی، ۱۳۹۹: ۸؛ سیدناصری و شاه‌محمدی، ۱۴۰۱: ۱۵۴).

در خصوص ماهیت حقوقی فعالیت این کودکان، پژوهش‌ها دچار تشتت آرا هستند؛ برخی معتقدند این فعالیت‌ها به دلیل وجود رابطه کارگر و کارفرما (میان کودک و والدین) مصداق بارز «کار کودک» است (مسگرانی طرقله و دانشور، ۱۳۹۷: ۱۳)، در حالی که برخی دیگر بر این باورند که این فعالیت‌ها در قالب سنتی روابط کار نمی‌گنجد و صرفاً انتشار تصاویر کودک است (موسوی مصباح‌الشریعه، ۱۴۰۱: ۱۰۱-۱۰۲). با این حال، تطبیق مؤلفه‌های این فعالیت‌ها با استانداردهای بین‌المللی نشان می‌دهد که می‌توان آن‌ها را تحت عنوان «کار کودک» طبقه‌بندی کرد. بر اساس تعاریف یونیسف و سازمان جهانی کار، هر فعالیتی که سلامت، رشد اخلاقی یا تحصیل کودک را به مخاطره اندازد و او را از کودکی کردن بازدارد، کار کودک محسوب می‌شود (UNICEF, n.d.; International Labour Organization, n.d). کودکانی که به عنوان اینفلوئنسر یا ابزار تبلیغاتی در فضای مجازی فعالیت می‌کنند، دقیقاً در معرض همین آسیب‌ها و محرومیت‌ها قرار دارند، بدون آنکه از حمایت‌های قانونی شفاف برخوردار باشند.

آنچه در پسِ چهره‌های خندان این «اینفلوئنسرهای خردسال» نادیده گرفته می‌شود، نابرابری عمیق قدرت میان کودک و والدین است که امکان انتخاب آزادانه را از کودک سلب می‌کند. اراده کودک در سایه اقتدار والدین کمرنگ شده و او عملاً فاقد اختیاراتی است که یک فرد بزرگسال در موقعیت شغلی مشابه داراست (غدیری و نصیری، ۱۴۰۴: ۲۹۷). این کودکان در منطقه‌ای خاکستری از منظر حقوقی قرار گرفته‌اند؛ نه به‌طور رسمی شاغل محسوب می‌شوند و نه از حمایت‌های خاص دوران کودکی در برابر بهره‌کشی اقتصادی برخوردارند. تداوم این وضعیت، کودک را به کالایی تبلیغاتی بدل می‌کند که علاوه بر حقوق اقتصادی، کرامت انسانی و حریم خصوصی‌اش نیز قربانی منافع مالی خانواده می‌شود.

روند روبه‌رشد حضور کودکان مشهور در فضای مجازی که با انجام حرکات ورزشی، طنز یا حتی استفاده از ادبیات نامناسب به جذب مخاطب می‌پردازند، زنگ خطری جدی برای نظام حقوقی است. مدیریت این چرخه و درآمدهای حاصل از آن کاملاً در اختیار والدین است و هیچ سازوکار شفاف‌تری برای نظارت بر حقوق کودک در این فرآیند وجود ندارد (خدانی و شجاع سنگچولی، ۱۳۹۹: ۹؛ مسگرانی طریقه و دانشور، ۱۳۹۷: ۱-۱۳). این وضعیت، مصداق روشنی از بهره‌کشی اقتصادی در پوشش سرگرمی است که ضرورت مداخله فوری قانون‌گذار برای تنظیم قواعد حمایتی و نجات کودکان از استثمار پنهان دیجیتال را بیش از پیش آشکار می‌سازد.

۱/۳. نقش دوگانه خانواده: از حمایت تا بهره‌کشی پنهان

در تحلیل پدیدارشناسانه «کودک نامرئی کار»، نهاد خانواده جایگاهی پارادوکسیکال و بنیادین دارد؛ از سویی، طبق ماده ۱۸ کنوانسیون حقوق کودک، مسئولیت اولیه رشد و پرورش کودک بر عهده والدین است و از سوی دیگر، همین نهاد می‌تواند بستر اصلی بهره‌کشی پنهان و نقض حقوق کودک باشد. در حالی که در اشکال سنتی کار کودک، عواملی نظیر فقر مطلق و ضرورت بقا محرک اصلی خانواده برای به کار گماردن کودک بود (احمدی، ۲۰۲۱: ۵۸)، در عصر دیجیتال شاهد تفاوت‌های انگیزه‌ها هستیم. با ظهور اقتصاد پلتفرمی، محیط خانه از فضایی صرفاً خصوصی به کارگاهی برای تولید محتوا تغییر ماهیت داده و خانواده‌ها خواسته یا ناخواسته، نقش «کارفرما» و «مدیر برنامه» را بر عهده گرفته‌اند. در این بستر نوین، بهره‌کشی از کودک نه لزوماً ناشی از استیصال اقتصادی، بلکه متأثر از جذابیت‌های شهرت، کسب درآمدهای کلان تبلیغاتی و گاه ناآگاهی از پیامدهای درازمدت حضور دیجیتال است (Sukma & Ruslan, 2025: 260-261).

یکی از چالش‌برانگیزترین ابعاد این پدیده، «شیرنتینگ»^۲ یا به اشتراک‌گذاری افراطی جزئیات زندگی کودکان توسط والدین است که منجر به خلق یک هویت دیجیتال دائمی و بدون حق انتخاب برای کودک می‌شود. این «ردپای دیجیتال»^۳ علاوه بر نقض حریم خصوصی، کودک را در معرض نوعی کار پنهان قرار می‌دهد که سود آن تماماً به جیب والدین سرازیر می‌شود (Kojok, 2022, 26-27). در واقع، والدین با تبدیل لحظات خصوصی و روزمره کودک به «محتوای قابل فروش»، مرزهای میان زندگی شخصی و فعالیت تجاری را مخدوش می‌کنند. این فرآیند، کودک را از سوژه‌ای دارای حق به ابزاری برای تولید ارزش افزوده اقتصادی تقلیل می‌دهد؛ بدون آنکه وی از عواید مالی یا حمایت‌های قانونی ناشی از این «کار» بهره‌مند گردد.

پیچیدگی ماجرا آنجا آشکارتر می‌شود که انگیزه سودآوری والدین، ناخودآگاه بر مصالح عالی‌ه کودک سایه می‌افکند. امکان کسب درآمدهای هنگفت از طریق اینفلوئنسری کودکان، می‌تواند قضاوت والدین را منحرف کرده و آنان را به سمت تولید حداکثری محتوا سوق دهد؛ حتی اگر به قیمت خستگی مفرط، اختلال در روند جامعه‌پذیری و نقض حریم خصوصی کودک تمام شود. در چنین شرایطی، خانواده نه تنها از کودک حمایت نمی‌کند، بلکه به‌ذی‌نفع اصلی استثمار تبدیل می‌شود. این وضعیت، کودک را

¹ Survival Necessity

² Sharenting

³ Digital Footprint

در یک «منطقه خاکستری حقوقی» گرفتار می‌کند؛ جایی که ساعات طولانی کار تحت عنوان فعالیت خانوادگی یا سرگرمی توجیه شده و از نظارت قوانین کار (که برای روابط رسمی کارگر-کارفرما طراحی شده‌اند) مصون می‌ماند (Masterson, 2021: 584-585).

در تشریح تعارض بنیادین میان حقوق والدین و حریم خصوصی کودک در این بستر، باید گفت که اگرچه والدین به طور سنتی حق کنترل تربیت فرزند را دارند و قانون نیز از این حق حمایت می‌کند، اما این اقتدار والدینی زمانی که با «منافع آینده کودک» و حق او بر «خودتعریف‌گری»^۱ در تعارض باشد، دیگر مطلق نیست. اشتراک‌گذاری اطلاعات و تصاویر کودک بدون رضایت او، نه تنها نقض حریم خصوصی فعلی است، بلکه ممکن است فرصت‌های آینده کودک را برای ساختن هویت مستقل خود محدود کند. از منظر حقوقی، زمانی که والدین از نقش محافظتی خود خارج شده و با انگیزه انتفاع، کودک را در معرض دید عموم قرار می‌دهند، تعادل میان حق والدین و حق کودک بر هم می‌خورد و مداخله قانونی برای حمایت از حریم خصوصی و رفاه روانی کودک توجیه می‌گردد (Steinberg, 2017: 840-844).

در نهایت، تدوین چارچوب‌های حمایتی در این حوزه با چالش بنیادین ایجاد توازن میان «اقتدار والدین» و «تکلیف دولت» مواجه است. اگرچه حقوق والدین در تربیت فرزندان به رسمیت شناخته شده، اما این حق مطلق نیست و در نقطه تعارض با رفاه و سلامت کودک متوقف می‌شود. با توجه به اینکه قوانین موجود برای فضای بسته خانه و نظارت والدین ناکارآمد هستند، نظام حقوقی نیازمند گذار از رویکرد سنتی عدم مداخله در حریم خانواده به رویکردی تنظیم‌گرانه است تا از سوءاستفاده پنهان در بستر دیجیتال جلوگیری شود (Masterson, 2021: 581-591). بنابراین، هرگونه سیاست‌گذاری مؤثر مستلزم آن است که ضمن به رسمیت شناختن نقش خانواده، سازوکارهایی برای نظارت بر درآمدهای کودک، ساعات فعالیت آنلاین و تضمین حق فراموشی در این فضای نوین پیش‌بینی نماید.

۲. ارزیابی نظام حقوقی ایران: از محدودیت‌های قانون کار تا ظرفیت‌های پراکنده حمایتی

پس از تبیین مفهوم «کودک نامرئی کار» و دگردیسی آن به اشکال نوین دیجیتال، اکنون ضروری است تا نظام حقوقی ایران از منظر قابلیت شناسایی و حمایت از این کودکان مورد ارزیابی قرار گیرد. اهمیت این واکاوی در آن است که قوانین موجود، عمدتاً بر اساس الگوهای سنتی کار (کارگاه فیزیکی و کارفرمای مشخص) تدوین شده‌اند و در مواجهه با پدیده‌های نوظهوری همچون اینفلوئنسری کودکان، دچار نوعی «تأخر تقنینی» هستند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که چارچوب‌های قانونی فعلی، در برخی موارد سکوت اختیار کرده و در برخی دیگر، ظرفیت‌هایی دارند که هنوز به طور کامل برای حمایت از کودکان فعال در فضای مجازی فعال نشده‌اند.

قانون کار جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۶۹) به عنوان سند اصلی تنظیم روابط کار، اگرچه اشتغال کودکان زیر ۱۵ سال را ممنوع کرده است (ماده ۷۹)، اما تعریف آن از «کارگر» و «کارگاه» مانع از شمول این قانون بر کودکان فعال در فضای مجازی می‌شود. طبق ماده ۲ این قانون، کارگر کسی است که «به دستور کارفرما» و در قبال دریافت مزد کار می‌کند. در مدل کار دیجیتال و اینفلوئنسری، کودک اغلب در محیط خانه و تحت نظارت والدین فعالیت می‌کند و رابطه دستوری کلاسیک میان کارگر و کارفرما وجود ندارد. همچنین، مفهوم «کارگاه» در ماده ۴ قانون کار به یک مکان فیزیکی اطلاق می‌شود، در حالی که بستر فعالیت این کودکان، فضای مجازی و پلتفرم‌های دیجیتال است.

این ناسازگاری تعاریف سبب شده تا کودکانی که ساعت‌ها وقت خود را صرف تولید محتوا، مدلینگ و تبلیغات می‌کنند، از منظر قانون کار اساساً «شاغل» محسوب نشوند و در نتیجه از حمایت‌های قانونی نظیر محدودیت ساعات کار، ایمنی شغلی و بیمه محروم بمانند. اگرچه ماده ۱۸۸ قانون کار، کارگاه‌های خانوادگی را از شمول برخی مقررات خارج کرده و انتقاد پژوهشگران را نیز برانگیخته است (مهدوی مزینانی و مزینانی، ۱۳۹۰: ۱۲۵)، اما مسئله اصلی در اینجا فراتر از یک استثنای قانونی است؛

¹ Self-definition

مسئله، «عدم شناسایی ماهیت کار» در بستر دیجیتال است. تا زمانی که فعالیت اقتصادی کودک در فضای مجازی به عنوان یک «شغل» به رسمیت شناخته نشود، سازوکارهای نظارتی وزارت کار (موضوع ماده ۹۶) امکان ورود و حمایت از این کودکان را نخواهند داشت.

در غیاب پوشش قانون کار، نظام حقوقی ایران ظرفیت‌های دیگری دارد که می‌تواند برای حمایت از کودکان در برابر بهره‌کشی دیجیتال مورد استفاده قرار گیرد. قانون حمایت از اطفال و نوجوانان (مصوب ۱۳۹۹)، نقطه قوتی در این زمینه است. این قانون با تغییر رویکرد از «رابطه کارگری» به «وضعیت مخاطره‌آمیز»، هرگونه بهره‌کشی اقتصادی که سلامت جسمی، روانی یا اخلاقی کودک را به خطر اندازد، جرم‌انگاری کرده است (ماده ۱ و ۱۵). این ظرفیت قانونی به مراجع قضایی و مددکاری (اورژانس اجتماعی) اجازه می‌دهد تا بدون نیاز به اثبات رابطه کارگر-کارفرمایی، در مواردی که والدین از کودک برای کسب درآمد به شیوه‌ای آسیب‌زا استفاده می‌کنند (مانند واداشتن به کارهای نمایشی نامتعارف یا شب‌بیداری‌های طولانی برای لایو)، مداخله کنند.

علاوه بر این، قانون جرایم رایانه‌ای (۱۳۸۸) در ماده ۱۴، تولید و انتشار محتویات مستهجن را جرم‌انگاری کرده است. اگرچه این ماده ناظر بر موارد حاد بهره‌کشی جنسی است، اما تفسیر موسع از آن در کنار ماده ۲۸ (که صلاحیت محاکم ایران را برای رسیدگی به جرایم علیه اطفال توسعه داده)، می‌تواند ابزاری برای مقابله با والدینی باشد که از تصاویر کودکان برای تولید محتوای نامناسب و جذب فالوور استفاده می‌کنند. همچنین، قانون مدنی در ماده ۱۱۷۳ به دادگاه اختیار داده است که در صورت «انحطاط اخلاقی» والدین یا به خطر افتادن سلامت کودک، حضانت را سلب کند. بهره‌کشی اقتصادی در فضای مجازی که منجر به ترک تحصیل یا آسیب‌های روانی به کودک شود، می‌تواند مصداق بارز این ماده تلقی گردد.

با این حال، این ظرفیت‌ها هنوز به صورت یکپارچه و نظام‌مند برای «تنظیم‌گری کار دیجیتال» به کار گرفته نشده‌اند. برخلاف محیط‌های فیزیکی که بازرسان کار حضور دارند، فضای مجازی و حریم خانه فاقد ناظر بیرونی است و شناسایی موارد تخلف، عمدتاً وابسته به گزارش‌های مردمی یا پایش‌های تصادفی است. بنابراین، اگرچه ابزارهای کیفی و مدنی برای برخورد با «آسیب‌های شدید» وجود دارد، اما جای خالی یک نظام «پیشگیرانه» و «تنظیم‌گر» که فعالیت اقتصادی کودکان در فضای مجازی را قانون‌مند کند (مثلاً با الزام به اخذ مجوز کار هنری یا نظارت بر حساب‌های درآمدی کودک)، همچنان در نظام حقوقی ایران احساس می‌شود.

۳. مطالعه تطبیقی: رویه دیوان اروپایی حقوق بشر، اتحادیه اروپا و نظام حقوقی فرانسه

بررسی ساختار حمایتی از حقوق کودکان در عصر دیجیتال، نیازمند واکاوی در یک شبکه تنظیمی چندلایه است که از هنجارهای فراملی آغاز شده و در قوانین داخلی تجلی می‌یابد. بر این اساس، پژوهش حاضر در این بخش ابتدا به ترسیم بستر فراملی هنجارگذار می‌پردازد و رویکرد تکاملی اسناد بالادستی و رویه قضایی نهادهای اروپایی نظیر دیوان اروپایی حقوق بشر^۱ و دیوان دادگستری اتحادیه اروپا^۲ را تبیین می‌کند. پس از تبیین این مبانی فراملی، تمرکز اصلی بر نظام حقوقی فرانسه به عنوان پیشگام بومی‌سازی این الزامات معطوف خواهد شد؛ الگویی جامع که با عبور از رویکردهای سنتی ممنوعیت مطلق به سمت نظارت ساختاری حرکت کرده و ابعاد عینی آن در سه محور متناظر شامل مبانی مداخله حمایتی و نظارت قضایی، نظام اداری مجوزدهی و صیانت مالی از طریق سازوکار حساب امانی (پکول) و در نهایت تکالیف مرتبط با صیانت از داده‌ها، مسئولیت پلتفرم‌ها و حق فراموشی مورد واکاوی تطبیقی قرار می‌گیرد.

۳/۱. بستر فراملی در اروپا: رویکرد نهادهای اروپایی حقوق بشر و رویه قضایی آن‌ها

^۱ ECtHR

^۲ CJEU

نظام حقوقی اروپا به واسطه برخورداری از اسناد و نهادهای فراملی قدرتمند، یکی از پیشگامان حمایت از حقوق کودکان در عصر دیجیتال محسوب می‌شود. در این بستر، کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر از یک سو، و مقررات اتحادیه اروپا نظیر «مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها»^۱ و آرای دیوان دادگستری اتحادیه اروپا از سوی دیگر، چارچوبی برای حمایت از کودکان در برابر بهره‌کشی اقتصادی و نقض حریم خصوصی ایجاد کرده‌اند (Budak, 2019: 68). این نظام فراملی به جای نگاه صرفاً حمایتی، کودک را به عنوان «سوژه دارنده حق» مستقل شناسایی کرده و دولت‌ها را ملزم می‌سازد تا اقدامات مثبتی برای صیانت از این حقوق، اتخاذ نمایند (Helland & Hollekim, 2023: 226).

در رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر، ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر که حق احترام به زندگی خصوصی و خانوادگی را تضمین می‌کند، نقشی محوری در حمایت از کودکان اینفلوئنسر ایفا می‌نماید. دیوان در آرای خود به کرات تأکید کرده است که مفهوم «زندگی خصوصی» محدود به دایره بسته و درونی افراد نیست، بلکه شامل حق بر خودمختاری، رشد فردی و حفاظت از هویت شخصی در برابر نظارت و انتشار عمومی نیز می‌شود (Budak, 2019: 60). از آنجا که فعالیت کودکان در پلتفرم‌های دیجیتال غالباً با انتشار گسترده جزئیات زندگی روزمره و شخصی آنان همراه است، دیوان با اتخاذ رویکردی «کودک‌محور»، تصریح کرده است که کودکان صرفاً ابژه‌های تحت کنترل والدین نیستند، بلکه سوژه‌های مستقلی هستند که از حق ذاتی بر حریم خصوصی برخوردارند (Archbold et al., 2021: 20).

یکی از چالش‌های بنیادین در موضوع کودکان اینفلوئنسر، پدیده «اشتراک‌گذاری والدینی»^۲ و تعارض آن با حریم خصوصی کودک است. در بسیاری از موارد، والدین با استناد به حق آزادی بیان (موضوع ماده ۱۰ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر) یا حقوق والدینی، اقدام به انتشار مستمر تصاویر کودکان برای کسب درآمد می‌کنند (Ayalew et al., 2024: 2). با این حال، نهادهای اروپایی و کمیته حقوق کودک سازمان ملل متحد (در تفسیر عمومی شماره ۲۵) تأکید دارند که حریم خصوصی برای عاملیت، کرامت و امنیت کودک، کاملاً حیاتی است و استثمار اقتصادی تصاویر کودک توسط والدین، نقض آشکار این حق محسوب می‌شود (Ayalew et al., 2024: 6). در موارد تعارض میان منافع اقتصادی والدین و حریم خصوصی کودک، دیوان اروپایی حقوق بشر با استناد به اصل «مصالح عالی‌ه کودک»، اولویت را به حفاظت از حقوق بنیادین و رفاه روانی کودک در بلندمدت می‌دهد (Helland & Hollekim, 2023, : 214-215).

در سطح اتحادیه اروپا، «مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها»^۳ گام بلندی در شناسایی آسیب‌پذیری کودکان در فضای مجازی برداشته است. این مقررات، کودکان را به عنوان گروهی از «سوژه‌های آسیب‌پذیر» معرفی می‌کند که در محیط دیجیتال، نیازمند حمایت ویژه هستند (Caggiano, 2022: 27-28). بر اساس ماده ۸ این مقررات، پردازش داده‌های کودکان در رابطه با خدمات اطلاعاتی، مستلزم رضایت یا اجازه دارنده مسئولیت والدینی است؛ اما این مقررات تأکید دارد که این رضایت نباید ابزاری برای استثمار کودک شود (Caggiano, 2022: 32). نهادهای ناظر اروپایی تأکید کرده‌اند که در اقتصاد پلتفرمی، نگاه به کودکان به عنوان «محصول» و کالای درآمدزا، نوعی «بهره‌کشی اقتصادی» است که با اصول بنیادین حقوق بشر در تعارض قرار می‌گیرد (Archbold et al., 2021: 25).

یکی از جدی‌ترین آسیب‌های کار دیجیتال نامرئی، «پروفایلینگ» و تحلیل رفتار کودکان برای مقاصد تجاری و تبلیغاتی است. در همین راستا، دستورالعمل‌های اروپایی به صراحت توصیه کرده‌اند که سازمان‌ها باید از پروفایلینگ کودکان برای اهداف بازاریابی خودداری کنند، زیرا کودکان به دلیل عدم درک کامل از پیامدهای این امر، به‌شدت مستعد تأثیرپذیری و استثمار اقتصادی هستند (Caggiano, 2022: 29-30; Archbold et al., 2021: 23). جمع‌آوری مداوم داده‌های مرتبط با زندگی کودکان

¹ GDPR

² Sharenting

³ GDPR

اینفلوئنسر نه تنها ناقض حریم خصوصی فعلی آنان است، بلکه با شکل‌دهی به یک «هویت دیجیتال» دائمی، آزادی، استقلال و حتی فرصت‌های شغلی و اجتماعی آنان را در بزرگسالی محدود می‌سازد (Archbold et al., 2021, : 25).

برای مقابله با این آسیب‌های ماندگار، دیوان دادگستری اتحادیه اروپا در رویه قضایی خود، به‌ویژه در پرونده «گوگل اسپانیا»، «حق فراموشی»^۱ را به عنوان یکی از ارکان حفاظت از حریم خصوصی به رسمیت شناخته است (Kuner, 2015, : 6). این حق که در ماده ۱۷ «مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها» نیز تدوین شده است، به افراد اجازه می‌دهد تا درخواست حذف داده‌ها و پیوندهای مرتبط با خود را از موتورهای جستجو و پلتفرم‌ها مطرح کنند (GDPR, 2016, art. 17). این سازوکار به‌طور خاص برای کودکانی طراحی شده است که در زمان خردسالی، تصاویر و اطلاعاتشان توسط والدین یا واسطه‌ها برای مقاصد تجاری در اینترنت منتشر شده و اکنون در سنین بالاتر، خواهان پاک کردن این ردپای دیجیتال و بازپس‌گیری استقلال هویتی خود هستند.

علاوه بر این، اسناد و رویه‌های اروپایی بر لزوم تنظیم‌گری پلتفرم‌ها و مسئولیت کسب‌وکارها در قبال «کودکان کار نامرئی» تأکید ویژه‌ای دارند. مطابق با توصیه‌های نهادهای اروپایی و اسناد حقوق بشری، دولت‌ها موظف‌اند با الزام پلتفرم‌های دیجیتال به رعایت استانداردهای «حریم خصوصی در طراحی»^۲ و اعمال محدودیت‌های سخت‌گیرانه بر حریم شخصی، از تجاری‌سازی داده‌ها و تصاویر کودکان جلوگیری کنند (Ayalew et al., 2024 : 6; Archbold et al., 2021 : 27). این تکالیف مثبت، دولت‌ها را ملزم می‌دارد که در برابر سوءاستفاده‌های پنهان اقتصادی از کودکان بی‌تفاوت نمانده و با قانون‌گذاری‌های حمایتی مداخله کنند.

در مجموع، رویکرد فراملی نهادهای اروپایی حاکی از یک تغییر الگوی اساسی است: گذار از نگاه سنتی به کودک به عنوان دارایی و تحت انقیاد بی‌چون و چرای والدین، به شناسایی وی به عنوان سوزده‌ای صاحب حق که در برابر آسیب‌های اقتصاد دیجیتال و بهره‌کشی پنهان خانگی نیازمند مصونیت قانونی است. این چارچوب مفهومی منسجم و رویه قضایی پویا در دیوان‌های اروپایی، دقیقاً همان بستر نظری و الزام‌آوری است که کشورهای عضو، از جمله فرانسه، را به سمت وضع قوانین ملی پیشرو برای تنظیم‌گری فعالیت کودکان اینفلوئنسر و ایجاد سازوکارهایی نظیر «حساب امانی» سوق داده است.

۳/۲. مبانی مداخله حمایتی در فرانسه: از اقتدار والدین تا نظارت قضایی

حقوق فرانسه در مواجهه با کار کودکان، از ایده محوری «حفظ مصالح عالی‌ه کودک در مدیریت شهرت و درآمد» بهره می‌برد. بر اساس ماده ۳۷۱-۱ قانون مدنی، «اقتدار والدین»^۳ نه یک حق مطلق، بلکه مجموعه‌ای از «حقوق و تکالیف» است که هدف غایی آن حفظ امنیت، سلامت، اخلاق و آموزش کودک است. قانون‌گذار تأکید دارد که این اختیارات باید بدون خشونت و با رعایت شخصیت کودک اعمال شود (Code civil, art. 371-1). این اصل خانواده‌محور، مبنای تفسیر تمامی مداخلات بعدی قرار می‌گیرد؛ بدین معنا که هرگونه بهره‌برداری اقتصادی از تصویر کودک که با این اهداف در تعارض باشد، از دایره اختیارات مشروع والدین خارج است.

زمانی که شیوه به‌کارگیری تصویر کودک در فضای مجازی یا ساعات طولانی فعالیت او، سلامت جسمی یا روانی وی را به خطر اندازد، نظام حقوقی فرانسه به سرعت وارد عمل می‌شود. طبق ماده ۳۷۵ قانون مدنی، اگر شرایط رشد، امنیت یا اخلاق کودک به شدت در معرض خطر باشد، قاضی اطفال صلاحیت دارد تا «اقدامات مساعدت تربیتی»^۴ را صادر کند. این اقدامات می‌تواند طیفی از نظارت مددکاری در خانواده تا سپردن موقت کودک به نهادهای حمایتی را شامل شود (Code civil, art. 375). تصمیمات قضایی در این حوزه با تکیه بر گزارش‌های دقیق مددکاری اجتماعی و بر اساس ماده L221-1 قانون اقدام

¹ Right to be Forgotten

² Privacy by Design

³ Autorité parentale

⁴ Mesures d'assistance éducative

اجتماعی و خانواده‌ها اتخاذ می‌گردد که امکان ارزیابی وضعیت کودک را فراهم می‌آورد (Code de l'action sociale et des familles, art. L221-1).

این پیوند میان حقوق خانواده و نظام حمایت اجتماعی، به ویژه در پرونده‌های کودکان اینفلوئنسر کارآمد است. در مواردی که نمایش مکرر کودک در شبکه‌های اجتماعی با فشار زمانی، خستگی مفرط یا نقض حریم خصوصی همراه است، قاضی می‌تواند دستور توقف فعالیت را صادر کند. این مداخله، ماهیتی «پیشگیرانه» دارد و منتظر وقوع آسیب فیزیکی نمی‌ماند، بلکه صرف قرار گرفتن کودک در معرض بهره‌کشی تجاری آسیب‌زا برای مداخله کافی است. بدین ترتیب، نظام حقوقی فرانسه با استفاده از ابزارهای حقوق مدنی، حصار امنیتی به دور کودک می‌کشد تا او را از جاه‌طلبی‌های مالی احتمالی والدین محافظت کند.

علاوه بر مداخلات قضایی، قانون‌گذار فرانسوی تلاش کرده است تا با وضع مقررات دقیق، والدین را نسبت به مسئولیت‌های خود در فضای مجازی آگاه سازد. الزام به اخذ مجوزهای اداری و نظارت‌های پزشکی دوره‌ای (که در بخش‌های بعدی به تفصیل می‌آید)، همگی بر این پیش‌فرض استوارند که «والدین» نخستین مسئولان حفاظت از کودک هستند، اما این مسئولیت باید تحت نظارت دولت اعمال شود. این رویکرد تعادلی، ضمن احترام به حریم خانواده، دولت را به عنوان «ناظر عالی» وارد معادله می‌کند تا از انحراف کارکرد خانواده جلوگیری نماید.

الگوی فرانسه در محدود کردن اقتدار والدین به نفع «مصالح عالی‌ه کودک» می‌تواند در حقوق ایران نیز با بهره‌گیری خلاقانه از ظرفیت‌های موجود تقویت شود. مواد ۱۱۷۳ و ۱۱۷۹ قانون مدنی، قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ و نهاد دادستان اطفال، ابزارهایی فراهم کرده‌اند که به موجب آن‌ها هرگاه شیوه استفاده والدین از تصویر و حضور آنلاین کودک سلامت، آموزش یا کرامت او را به خطر اندازد، امکان مداخله حمایتی (از تذکر و نظارت مددکاری تا سلب یا محدودیت حضانت) فراهم باشد. آنچه نیاز است، نه لزوماً تقنین کاملاً جدید، بلکه تصریح رویه‌ای و دستورالعمل‌های قضایی است که به صراحت «بهره‌کشی دیجیتال از کودک» را در زمره وضعیت‌های مخاطره‌آمیز قرار دهد و به قضات و مددکاران اجتماعی جسارت استفاده از این ابزارها را در بستر فضای مجازی بدهد.

۳/۳. نظام مجوزدهی و نظارت مالی فرانسه: قانون ۲۰۲۰ و حساب امانی

در سطح اقدامات حمایتی ناظر به قانون‌گذاری و حقوق عمومی، فرانسه شکاف تاریخی حقوق کار در مواجهه با «کار دیجیتال کودکان» را با تصویب «قانون ۱۹ اکتبر ۲۰۲۰ فرانسه درباره تنظیم بهره‌کشی تجاری از تصویر کودکان در پلتفرم‌ها»^۱ پر کرده است. این قانون با الحاق بند ۵ به ماده ۱-7124 قانون کار، هر فعالیتی را که موضوع اصلی آن ضبط‌های صوتی یا تصویری سودآور از کودک زیر ۱۶ سال برای انتشار در پلتفرم‌های آنلاین است، در قلمرو مقررات سخت‌گیرانه «کودکان نمایش و تبلیغ» قرار داده است. بر این اساس، اصل «اجازه اداری پیشینی»^۲، «اطلاع‌رسانی اجباری به والدین» و «مسدودسازی درآمد» به این حوزه تسری یافته است (Loi n° 2020-1266 du 19 octobre 2020, art. 1).

این قانون همچنین برای وضعیت‌هایی که کودکان رسماً «کارگر» محسوب نمی‌شوند (مثلاً فعالیت‌های تفریحی اما پردرآمد)، یک «رژیم اعلانی»^۳ پیش‌بینی کرده است. طبق ماده ۳ قانون ۲۰۲۰، هرگاه تعداد و مدت محتوا یا مجموع درآمد مستقیم و غیرمستقیم کودک از آستانه‌های تعیین‌شده در آیین‌نامه فراتر رود، والدین مکلف‌اند موضوع را به مرجع اداری اعلام کنند. از لحظه اعلام، تمام وجوه حاصله باید بی‌درنگ به حساب صندوق امانی واریز شود و حتی آگهی‌دهندگان نیز موظف‌اند سهم کودک را مستقیماً به این صندوق بسپارند (Loi n° 2020-1266 du 19 octobre 2020, art. 3). این سازوکار، راه فرار قانونی را برای والدینی که فعالیت کودک را «سرگرمی خانگی» می‌نامند، مسدود می‌کند.

¹ Loi n° 2020-1266 du 19 octobre 2020 visant à encadrer l'exploitation commerciale de l'image d'enfants de moins de seize ans sur les plateformes en ligne.

² Autorisation préalable

³ Régime de déclaration

اساس حمایت مالی در این نظام، تأسیس «حساب امانی»^۱ نزد «صندوق سپرده‌ها و امانات»^۲ است. توضیح بیشتر آنکه مطابق ماده ۹-۷۱۲۴ L قانون کار، تنها «بخشی» از دستمزد کودک می‌تواند برای هزینه‌های جاری در اختیار نمایندگان قانونی قرار گیرد و «مازاد» آن باید بلافاصله نزد صندوق امانی مسدود و تا زمان بلوغ مدیریت شود. برداشت از این حساب تنها در موارد اضطراری و استثنایی ممکن است (Code du travail, art. L7124-9). این مکانیزم، دست‌درازی والدین، واسطه‌ها و حتی پلتفرم‌ها به درآمد کودک را ناممکن می‌سازد و انگیزه مالی برای بهره‌کشی را از بین می‌برد (Caisse des dépôts et consignations, s. d.).

علاوه بر نظارت مالی، قانون‌گذار فرانسوی بر سلامت جسمی و روانی کودکان نیز نظارت دقیقی اعمال کرده است. بر مبنای آیین‌نامه سال ۲۰۲۲، الزام به «معاینات پزشکی دوره‌ای» متناسب با سن کودک برقرار شده است؛ مثلاً، کودکان زیر ۳ سال هر سه ماه و کودکان ۳ تا ۶ سال هر شش ماه باید مورد معاینه قرار گیرند (Décret n° 2022-727 du 28 avril 2022, art. 1). همچنین قواعد زمان کار و استراحت برای کودکان فعال در حوزه‌های نمایش و تبلیغ (شامل تولید محتوای ویدیویی) به طور مضیق تنظیم شده و هرگونه تخلف از این ضوابط یا عدم واریز درآمد به صندوق امانی، با ضمانت‌اجراهای کیفری سنگین (جریمه نقدی و حبس) روبرو خواهد شد (Code du travail, Section 6 : Dispositions pénales, art. L7124-22 a L7124-35).

در حوزه مجوزدهی و صیانت مالی، تجربه قانون ۲۰۲۰ فرانسه نشان می‌دهد که چگونه می‌توان بدون حذف کامل حضور رسانه‌ای کودکان، از طریق پیش‌شرط‌های اداری و حساب امانی، منافع اقتصادی کودک را از منافع والدین تفکیک کرد. در ایران نیز می‌توان با استفاده از ظرفیت قانون حمایت از اطفال و نوجوانان و مقررات پولی و بانکی، چارچوبی طراحی کرد که در آن هر فعالیت سازمان‌یافته و درآمدزای کودک در پلتفرم‌ها (پس از عبور از آستانه‌های مشخص) نیازمند ثبت و تأیید یک مرجع حمایتی باشد و درآمدهای حاصله در حسابی به نام خود کودک، با امکان برداشت محدود برای هزینه‌های ضروری و تحت نظارت نهادی مانند بهزیستی یا دادستانی، نگهداری شود. چنین مدلی، ضمن مهار انگیزه‌های سوداگرانه، این پیام را به خانواده‌ها منتقل می‌کند که «درآمد دیجیتال کودک، حق آینده اوست نه دارایی جاری خانواده».

۳/۴. صیانت از داده‌ها و مسئولیت پلتفرم‌ها در فرانسه: حق فراموشی و منشورهای اخلاقی

محور سوم نظام حمایتی فرانسه، تمرکز بر «داده‌های شخصی» و «حریم خصوصی» کودکان در محیط دیجیتال است. یکی از نوآوری‌های مهم این سیستم، به رسمیت شناختن «حق پاک کردن»^۳ یا همان حق فراموشی برای صغار است. ماده ۶ قانون ۲۰۲۰ مقرر می‌دارد که اجرای حق پاک کردن موضوع ماده ۵۱ قانون «انفورماتیک و آزادی‌ها» می‌تواند مستقیماً توسط خود کودک و بدون نیاز به رضایت والدین اعمال شود (Loi n° 2020-1266 du 19 octobre 2020, art. 6). این قاعده به کودک ابزار قدرتمندی می‌دهد تا در نوجوانی یا بزرگسالی، آثار دیجیتال ناخواسته دوران کودکی خود را که توسط والدین برای کسب درآمد منتشر شده، حذف کند (Loi n° 78-17 du 6 janvier 1978, art. 51).

در این راستا، قانون‌گذار تکالیف سنگینی را بر عهده پلتفرم‌های آنلاین گذاشته است. طبق مواد ۴ و ۵ قانون ۲۰۲۰، پلتفرم‌ها موظف‌اند منشورهایی را برای اطلاع‌رسانی به کاربران درباره خطرات روانی و حقوقی انتشار تصویر کودکان تدوین کنند. این منشورها باید شامل راهکارهایی برای تسهیل اعمال حق پاک کردن، ممانعت از پردازش‌های تجاری داده‌های کودکان و جلوگیری از پروفایل‌سازی تبلیغاتی باشند. نهاد ناظر بر بخش سمعی و بصری نیز مکلف به ترویج و ارزیابی دوره‌ای حسن اجرای این منشورهاست (Loi n° 2020-1266 du 19 octobre 2020, art. 4-5).

همچنین، قانون‌گذار به دولت اجازه داده است تا در صورت نقض تکالیف قانونی توسط والدین یا پلتفرم‌ها، از ابزارهای حقوقی قدرتمندتری استفاده کند. بر اساس ماده ۲ قانون ۲۰۲۰، مراجع ذی‌صلاح می‌توانند با استناد به ماده ۶-۲ قانون «اعتماد در

¹ Pécule

² Caisse des Dépôts

³ Right to Erasure

اقتصاد دیجیتال»، به دادگاه مراجعه کرده و دستور توقف فوری انتشار محتوای زبان‌بار یا مسدودسازی دسترسی به آن را اخذ نمایند (Loi n° 2020-1266 du 19 octobre 2020, art. 2). این مداخله سریع قضایی، مانع از گسترش ویروسی محتواهای آسیب‌زا شده و حفاظت از آبرو و حریم خصوصی کودک را تضمین می‌کند.

در نهایت، تفسیر عام شماره ۲۵ کمیته حقوق کودک سازمان ملل نیز بر لزوم چنین تنظیم‌گری‌هایی تأکید دارد. این سند تصریح می‌کند که دولت‌ها باید قوانینی وضع کنند که پلتفرم‌ها را از تبدیل شدن به بستر نقض حقوق کودک بازدارد و تکالیف پیشگیری، پایش و جبران خسارت را برای بخش خصوصی تعیین کند (Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 25, 2021, paras. 35-38). تجربه فرانسه با قانون ۲۰۲۰، نمونه‌ای عینی و موفق از اجرای این توصیه بین‌المللی است که با ترکیب «حق فراموشی»، «مسئولیت پلتفرم‌ها» و «نظارت قضایی»، چتری حمایتی بر سر هویت دیجیتال کودکان گسترده است (Loi n° 2020-1266 du 19 octobre 2020, arts. 1-4).

در بُعد داده‌های شخصی و مسئولیت پلتفرم‌ها، رویکرد فرانسه در اعطای «حق فراموشی» مستقیم به خود کودک و الزام پلتفرم‌ها به تدوین منشورهای حمایتی می‌تواند الهام‌بخش اصلاح سیاست‌های ایران در حوزه حریم خصوصی کودکان باشد. هرچند ایران هنوز قانون عام و جامعی در زمینه حفاظت از داده‌های شخصی ندارد، اما می‌توان در قالب یک قانون خاص درباره «حمایت از کودکان در فضای مجازی» یا در چارچوب اصلاح قانون جرایم رایانه‌ای، حق کودک برای درخواست حذف تصاویر و ویدئوهای منتشرشده توسط والدین یا دیگران را به رسمیت شناخت و پلتفرم‌های داخلی را مکلف کرد سازوکارهای فنی روشن، زمان‌بندی مشخص برای پاسخ، و مسیر همکاری با مراجع حمایتی و قضایی را پیش‌بینی کنند. این جهت‌گیری، به تدریج توازن میان حق والدین در روایت زندگی خانوادگی و حق کودک بر حریم خصوصی و کنترل هویت دیجیتال خود را در نظام حقوقی ایران برقرار خواهد کرد.

نتیجه و پیشنهادها

پژوهش حاضر با هدف واکاوی وضعیت حقوقی «کودکان نامرئی کار» در بستر نوین فضای مجازی و ارائه راهکارهای تقنینی برای نظام حقوقی ایران انجام شد. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که دگردیسی مفهوم کار کودک از «خیابان» به «پلتفرم»، چالشی بنیادین در برابر نظامات حقوقی سنتی قرار داده است. در حالی که قوانین کار و تأمین اجتماعی ایران بر اساس الگوی کلاسیک «کارگاه فیزیکی» و «رابطه دستوری کارفرما-کارگر» تدوین شده‌اند، پدیده «اینفلوئنسری کودکان» با ماهیت سیال، خانگی و مبتنی بر روابط عاطفی والدین، عملاً از تور نظارتی قانون گریخته است. این «نامرئی بودن ساختاری»، کودکان فعال در فضای مجازی را در منطقه‌ای خاکستری قرار داده که در آن، بهره‌کشی اقتصادی تحت لوای «تربیت خانوادگی» و «سرگرمی» مشروعیت می‌یابد و حقوق اساسی کودک نظیر سلامت روان، حریم خصوصی و مالکیت بر درآمد، قربانی منافع مالی والدین می‌گردد.

ارزیابی نظام حقوقی ایران آشکار ساخت که اگرچه ظرفیت‌های پراکنده‌ای در «قانون حمایت از اطفال و نوجوانان (۱۳۹۹)» (با رویکرد جرم‌انگاری وضعیت‌های مخاطره‌آمیز) و «قانون جرایم رایانه‌ای» وجود دارد، اما فقدان یک رژیم حقوقی منسجم برای «تنظیم‌گری کار دیجیتال»، پاشنه آشیل حمایت از این کودکان است. توسل صرف به ابزارهای کیفری و پسینی (مانند سلب حضانت در موارد حاد)، نمی‌تواند جایگزین یک نظام پیشگیرانه و نظارتی شود که فعالیت اقتصادی کودک را از همان ابتدا در چارچوب قانون هدایت کند. در مقابل، مطالعه تطبیقی این پژوهش نشان داد که راهکار برون‌رفت از این بن‌بست، در یک شبکه تنظیمی چندلایه فراملی و ملی نهفته است. هنجارهای فراملی ترسیم‌شده در رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر در صیانت از حق بر تصویر کودک، در کنار ضوابط ساختاری اتحادیه اروپا نظیر مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها و آرای دیوان دادگستری، بستر نظری ارزشمندی را فراهم کرده‌اند که اثبات می‌کند مصالح عالی‌ه و حریم خصوصی کودک بر منافع اقتصادی پلتفرم‌ها و اقتدار والدینی تقدم دارد. تحت تأثیر این بستر فراملی، نظام حقوقی فرانسه به عنوان الگوی پیشرو، نشان داد که

راهکار برون‌رفت، نه «ممنوعیت مطلق» حضور کودک، بلکه «مدیریت هوشمندانه» آن است. قانون ۲۰۲۰ فرانسه با تفکیک میان «بازی» و «کار»، تأسیس نهاد «حساب امانی» برای ذخیره درآمد کودک تا بلوغ، و اعطای مستقیم «حق فراموشی»، مدلی کارآمد از توازن حقوقی را ارائه کرده است.

بنابراین، بر اساس یافته‌های پژوهش، پیشنهاد‌های زیر برای اصلاح نظام حقوقی ایران ارائه می‌گردد:

- **شناسایی قانونی کار دیجیتال:** اصلاح قانون کار یا تصویب آیین‌نامه اختصاصی ذیل قانون حمایت از اطفال، به منظور به رسمیت شناختن فعالیت‌های درآمدزای کودکان در فضای مجازی به عنوان «شغل» و شمول حمایت‌های بیمه‌ای و ایمنی.
- **تأسیس حساب امانی:** الزام قانونی پلتفرم‌ها و والدین به واریز بخش عمده درآمد حاصل از فعالیت کودک به حساب سپرده بلندمدت به نام خود کودک، با نظارت دادستانی یا بهزیستی، تا از تبدیل شدن کودک به منبع درآمد خانواده جلوگیری شود.
- **استقرار نظام مجوزدهی:** ایجاد سامانه ثبت و صدور مجوز برای فعالیت‌های تبلیغاتی و هنری کودکان در فضای مجازی، منوط به تأیید سلامت روان و عدم اخلال در روند تحصیلی کودک.
- **تضمین حق فراموشی:** اصلاح قوانین مرتبط با جرایم رایانه‌ای برای اعطای حق قانونی به کودکان جهت درخواست حذف محتوای دوران کودکی از پلتفرم‌ها، فارغ از رضایت یا عدم رضایت والدین.

در نهایت، گذار از وضعیت کنونی به نظام مطلوب، نیازمند بازتعریف هوشمندانه مرزهای «حریم خصوصی» و «نظم عمومی» در عصر دیجیتال است. اگرچه اصل بر مصونیت حریم خانواده از مداخله دولت است، اما زمانی که محیط خانه کارکردی اقتصادی یافته و به «بستر اشتغال حرفه‌ای» کودک تبدیل می‌شود، دیگر نمی‌توان با استناد به حریم خصوصی، مانع از نظارت قانونی شد. حقوق کودک بر سلامت، آموزش و آینده‌ای مستقل، ایجاب می‌کند که قانون‌گذار با ظرافت و بدون نقض بی‌مورد حریم خانواده، بر جنبه‌های اقتصادی و شغلی این فعالیت‌ها نظارت کند. بدین ترتیب، مداخله دولت نه برای سلب اقتدار والدین، بلکه برای تضمین این واقعیت است که کرامت انسانی و رفاه آتی کودک، قربانی منافع زودگذر مالی نگردد.

منابع

الف) منابع فارسی

- بیرانوند، فاطمه. (۱۳۹۹). کار کودک در فضای مجازی و آسیب‌های آن. دوفصلنامه مطالعات فقه و حقوق رسانه، ۲(۵)، ۲۹-۳۷.
<https://journal.refah.ac.ir/article-1-34-fa.html>
- خدانی، سید پدram؛ و شجاع سنگچولی، مهرویه. (۱۳۹۹). کودک کار سنتی و مدرن در حقوق موضوعه ایران و کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک. مجله علمی حقوق و مطالعات نوین، ۱(۱)، ۱-۲۰.
https://www.jhvmn.ir/article_242003.html
- رجبعلی، حمیدرضا. (۱۴۰۳). حقوق کودکان کار مدرن در پرتو قانون کار با تأکید بر فضای مجازی. فصلنامه آمایش حقوق، ۳(۳)، ۳۸-۵۲.
www.amayeshhohoghgh.ir/حقوق-کودکان-کار-مدرن-در-پرتو-قانون-کار-ب/
- سیدناصری، محمدمهدی؛ و شاه‌محمدی، طاهره. (۱۴۰۱). بررسی حقوق کودکان در محیط دیجیتال. دوفصلنامه مطالعات فقه و حقوق رسانه، ۴(۱۰)، ۱۵۴-۱۷۶.
https://journal.refah.ac.ir/article_725457.html
- غدیری، ماهرو؛ و نصیری، امیرمحمد. (۱۴۰۴). آسیب‌شناسی حقوق کودکان نامرئی کار با تأکید بر نقش خانواده و ماده ۱۸۸ قانون کار. در مجموعه مقالات دهمین کنگره ملی آسیب‌شناسی خانواده (صص. ۲۹۰-۳۰۵). تهران: پژوهشکده خانواده دانشگاه شهید بهشتی.
- مسگرانی طرقله، محمد؛ و دانشور، سعید. (۱۳۹۷). نقض حقوق کودک در فضای مجازی. در مجموعه مقالات اولین همایش ملی جهانی‌سازی حقوق کودکان و نوجوانان از دیدگاه حقوقی و روانشناسی (صص. ۱-۱۳). شیراز. <https://civilica.com/doc/770979/>
- موسوی مصباح‌الشریعه، احمدرضا. (۱۴۰۱). تأملی بر کار کودکان در فضای مجازی. دوفصلنامه مطالعات فقه و حقوق رسانه، ۴(۲)، ۱۰۱-۱۲۵.
https://journal.refah.ac.ir/article_725462.html
- مهدوی مزینانی، زهرا و مزینانی، مجتبی. (۱۳۹۰). آسیب‌شناسی حقوقی کار کودکان و نوجوانان در کسب و کارهای خانوادگی. خانواده پژوهی، دوره ۷، شماره ۲. https://jfr.sbu.ac.ir/article_95970.html
- وامقی، مروثه؛ دژمن، معصومه؛ رفیعی، حسن؛ و روشن‌فکر، پیام. (۱۳۹۴). بررسی ترکیبی و ارزیابی سریع وضعیت کودکان خیابانی و ویژگی‌های کار آنان در تهران. بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۱۶(۱)، ۱۳۳-۱۶۲.
https://ijsp.ut.ac.ir/article_58570.html

ب) قوانین و مقررات داخلی

- قانون جرایم رایانه‌ای. (۱۳۸۸). روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران.
- قانون حمایت از اطفال و نوجوانان. (۱۳۹۹). روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران.
- قانون کار جمهوری اسلامی ایران. (۱۳۶۹). روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران.
- قانون مدنی. (۱۳۰۷). روزنامه رسمی کشور شاهنشاهی ایران.

English Sources

- Ahmady, K. (2021). Traces of Exploitation in Childhood: A Comprehensive Research on Forms, Causes and Consequences of Child Labour in Iran. Avaye Buf. <https://kameelahmady.com/traces-of-childhood-exploitation/>
- Archbold, L., Verdoodt, V., Gordon, F., & Clifford, D. (2021). Children's Privacy in Lockdown: Intersections between Privacy, Participation and Protection Rights in a Pandemic. *Law, Technology and Humans*, 3(1), 18-34.
- Ayalew, Y. E., Verdoodt, V., & Lievens, E. (2024). General Comment No. 25 on Children's Rights in Relation to the Digital Environment: Implications for Children's Right to Privacy and Data Protection in Africa. *Human Rights Law Review*, 24.
- Brkan, M. (2019). The Essence of the Fundamental Rights to Privacy and Data Protection: Finding the Way Through the Maze of the CJEU's Constitutional Reasoning. *German Law Journal*, 20, 864-883.
- Caggiano, I. A. (2022). Protecting minors as technologically vulnerable persons through data protection: An analysis on the effectiveness of law. *European Journal of Privacy Law & Technologies (EJPLT)*, 1, 27-44.
- Fair Labor Association (FLA). (2019). Tool 8: Legal Framework and Indicators on Child Labour. The Hague: Agreement on Sustainable Garments and Textile.
- Frostell, K. (2019). Welfare rights of families with children in the case law of the ECtHR. *The International Journal of Human Rights*.
- General Data Protection Regulation (GDPR). (2016). Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council. *Official Journal of the European Union*, L 119, 1-88.

- Helfer, L. R., & Voeten, E. (2020). Walking Back Human Rights in Europe?. *The European Journal of International Law*, 31(3), 797–827.
- Helland, T., & Hollekim, R. (2023). The Convention on the Rights of the Child's Imprint on Judgments from the European Court of Human Rights: A Negligible Footprint?. *Nordic Journal of Human Rights*, 41(2), 213-233.
- International Labour Organization (ILO) & UNICEF. (2021). *Child Labour: Global Estimates 2020*, Trends and the Road Forward. New York: ILO and UNICEF.
- International Labour Organization (ILO). (1997). Oslo Declaration on Safe and Healthy Work for Children and Youth. Oslo: ILO.
- International Labour Organization (ILO). (n.d.). What is Child Labour?. Retrieved from <https://www.ilo.org/ipec/facts/lang--en/index.htm>
- Kojok, B. (2022). Reinventing Child Labour: A Contemporary Analysis of Children's Participation in the Digital Labour Economy (Major Research Paper). *University of Windsor*. <https://scholar.uwindsor.ca/major-papers/194>
- Kuner, C. (2015). The Court of Justice of the EU Judgment on Data Protection and Internet Search Engines. *LSE Law, Society and Economy Working Papers*, 3/2015, 1-22.
- Livingstone, S., & Blum-Ross, A. (2020). Parenting for a Digital Future: How Hopes and Fears about Technology Shape Children's Lives. *Oxford University Press*.
- Masterson, M. A. (2021). When Play Becomes Work: Child Labor Laws in the Era of "Kidfluencers". *University of Pennsylvania Law Review*, 169(2), 577-638.
- Steinberg, S. B. (2017). Sharenting: Children's Privacy in the Age of Social Media. *Emory Law Journal*, 66(4), 839-884.
- Sukma, W. L., & Ruslan, K. (2025). Digital Economy Challenge: Hidden Exploitation of Child Labour Through the Use of Digital Devices. *Journal of Central Banking Law and Institutions*, 4(2), 253-274. <https://doi.org/10.21098/jcli.v4i2.203>
- Suleiman, M. (2022). Is Kidfluencing Child Labor? How the Youngest Influencers Remain Legally Unprotected. *California Law Review*. Retrieved from <https://www.californialawreview.org/is-kidfluencing-child-labor>
- UNICEF. (2021). *Ending Child Labour through a Multisectoral Approach*. New York: UNICEF.
- UNICEF. (n.d.). *Child protection: Child labour*. Retrieved from <https://www.unicef.org/protection/child-labour>
- Whitehead, A., Hashim, I., & Iversen, V. (2007). Child Migration, Child Agency and Inter-generational Relations in Africa and South Asia (Working Paper T24). University of Sussex, Sussex Centre for Migration Research.
- Zapata, D. (2006, September). Counting Invisible Workers: Girls in Domestic Activities within Their Homes. Paper presented at the Expert Group Meeting on Elimination of All Forms of Discrimination and Violence Against the Girl Child, Florence, Italy.

French & International Sources

- Budak, A. (2019). Theoretical and Practical Aspects of Privacy Rights in the Digital Age: European Court of Human Rights Case Law. *CIVITAS*, 9(2), 58-71.
- Caisse des Dépôts. (n.d.). Restitution de revenus aux anciens enfants influenceurs: Guide pratique de restitution auprès de la CDC. Retrieved from <https://www.caissedesdepots.fr>
- Code civil [Civil Code] (France). Arts. 371-1, 375. Légifrance.
- Code de l'action sociale et des familles [Social Action and Families Code] (France). Art. L221-1. Légifrance.
- Code du travail [Labour Code] (France). Arts. L7124-1, L7124-9, L7124-25. Légifrance.
- Décret n° 2022-727 du 28 avril 2022 relatif à l'encadrement de l'exploitation commerciale de l'image des enfants de moins de seize ans sur les plateformes en ligne (France). Journal Officiel de la République Française.
- Library of Congress. (2020). France: Law Adopted to Protect Child Influencers. *Global Legal Monitor*.
- Loi n° 78-17 du 6 janvier 1978 relative à l'informatique, aux fichiers et aux libertés [Data Protection Act] (France). Légifrance.
- Loi n° 2020-1266 du 19 octobre 2020 visant à encadrer l'exploitation commerciale de l'image d'enfants de moins de seize ans sur les plateformes en ligne (France). Journal Officiel de la République Française.
- UN Committee on the Rights of the Child. (2021). General Comment No. 25 on children's rights in relation to the digital environment (CRC/C/GC/25). United Nations.

References

- Ahmady, K. (2021). *Traces of Exploitation in Childhood: A Comprehensive Research on Forms, Causes and Consequences of Child Labour in Iran*. Avaye Buf.
- Archbold, L., Verdoodt, V., Gordon, F., & Clifford, D. (2021). Children’s Privacy in Lockdown: Intersections between Privacy, Participation and Protection Rights in a Pandemic. *Law, Technology and Humans*, 3(1), 18-34.
- Ayalew, Y. E., Verdoodt, V., & Lievens, E. (2024). General Comment No. 25 on Children’s Rights in Relation to the Digital Environment: Implications for Children’s Right to Privacy and Data Protection in Africa. *Human Rights Law Review*, 24.
- Beyranvand, F. (2020). Child Labor in Cyberspace and Its Harms. *Bi-Quarterly Journal of Media Fiqh and Law Studies*, 2(5), 29-37. [In Persian]
- Brkan, M. (2019). The Essence of the Fundamental Rights to Privacy and Data Protection: Finding the Way Through the Maze of the CJEU’s Constitutional Reasoning. *German Law Journal*, 20, 864–883.
- Budak, A. (2019). Theoretical and Practical Aspects of Privacy Rights in the Digital Age: European Court of Human Rights Case Law. *CIVITAS*, 9(2), 58-71.
- Caggiano, I. A. (2022). Protecting minors as technologically vulnerable persons through data protection: An analysis on the effectiveness of law. *European Journal of Privacy Law & Technologies (EJPLT)*, 1, 27-44.
- Caisse des Dépôts. (n.d.). *Restitution de revenus aux anciens enfants influenceurs: Guide pratique de restitution auprès de la CDC*. [In French]
- Civil Code of Iran. (1928). *Official Gazette of Iran*. [In Persian]
- Code civil [Civil Code] (France). Arts. 371-1, 375. *Légifrance*. [In French]
- Code de l’action sociale et des familles [Social Action and Families Code] (France). Art. L221-1. *Légifrance*. [In French]
- Code du travail [Labour Code] (France). Arts. L7124-1, L7124-9, L7124-25. *Légifrance*. [In French]
- Computer Crimes Law. (2009). *Official Gazette of the Islamic Republic of Iran*. [In Persian]
- Décret n° 2022-727 du 28 avril 2022 relatif à l’encadrement de l’exploitation commerciale de l’image des enfants de moins de seize ans sur les plateformes en ligne (France). *Journal Officiel de la République Française*. [In French]
- Fair Labor Association (FLA). (2019). *Tool 8: Legal Framework and Indicators on Child Labour*. The Hague: Agreement on Sustainable Garments and Textile.
- Frostell, K. (2019). Welfare rights of families with children in the case law of the ECtHR. *The International Journal of Human Rights*.
- General Data Protection Regulation (GDPR). (2016). Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council. *Official Journal of the European Union*, L 119, 1-88.
- Ghadiri, M., & Nasiri, A. (2025, May). Pathology of Invisible Child Labor Rights with Emphasis on the Role of Family and Article 188 of the Labor Law. In *Proceedings of the 10th National Congress on Family Pathology* (pp. 290-305). Tehran: Family Research Institute, Shahid Beheshti University. [In Persian]
- Helfer, L. R., & Voeten, E. (2020). Walking Back Human Rights in Europe?. *The European Journal of International Law*, 31(3), 797–827.
- Helland, T., & Hollekim, R. (2023). The Convention on the Rights of the Child’s Imprint on Judgments from the European Court of Human Rights: A Negligible Footprint?. *Nordic Journal of Human Rights*, 41(2), 213-233.
- International Labour Organization (ILO) & UNICEF. (2021). *Child Labour: Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward*. New York: ILO and UNICEF.
- International Labour Organization (ILO). (1997). *Oslo Declaration on Safe and Healthy Work for Children and Youth*. Oslo: ILO.
- International Labour Organization (ILO). (n.d.). *What is Child Labour?*. Retrieved from <https://www.ilo.org/ipec/facts/lang--en/index.htm>
- Khandani, S. P., & Shoja Sangcholi, M. (2020). Traditional and Modern Child Labor in Iranian Statutory Law and the International Convention on the Rights of the Child. *Journal of Law and Modern Studies*, 1(1), 1-20. [In Persian]
- Kojok, B. (2022). *Reinventing Child Labour: A Contemporary Analysis of Children’s Participation in the Digital Labour Economy (Major Research Paper)*. University of Windsor.
- Kuner, C. (2015). The Court of Justice of the EU Judgment on Data Protection and Internet Search Engines. *LSE Law, Society and Economy Working Papers*, 3/2015, 1-22.
- Labor Law of the Islamic Republic of Iran. (1990). *Official Gazette of the Islamic Republic of Iran*. [In Persian]
- Law on Protection of Children and Adolescents. (2020). *Official Gazette of the Islamic Republic of Iran*. [In Persian]

- Library of Congress. (2020). France: Law Adopted to Protect Child Influencers. Global Legal Monitor.
- Livingstone, S., & Blum-Ross, A. (2020). Parenting for a Digital Future: How Hopes and Fears about Technology Shape Children's Lives. Oxford University Press.
- Loi n° 2020-1266 du 19 octobre 2020 visant à encadrer l'exploitation commerciale de l'image d'enfants de moins de seize ans sur les plateformes en ligne (France). Journal Officiel de la République Française. [In French]
- Loi n° 78-17 du 6 janvier 1978 relative à l'informatique, aux fichiers et aux libertés [Data Protection Act] (France). Légifrance. [In French]
- Mahdavi Mazinani, Z., & Mazinani, M. (2011). Legal Pathology of Child and Adolescent Labor in Family Businesses. Family Research, 7(2). [In Persian]
- Masterson, M. A. (2021). When Play Becomes Work: Child Labor Laws in the Era of "Kidfluencers". University of Pennsylvania Law Review, 169(2), 577-638.
- Mesgarani Torghabeh, M., & Daneshvar, S. (2018, July). Violation of Children's Rights in Cyberspace. In Proceedings of the 1st National Conference on Globalization of Children and Adolescents' Rights from Legal and Psychological Perspectives (pp. 1-13). Shiraz. [In Persian]
- Mousavi Mesbah-al-Sharia, A. (2022). Reflection on Child Labor in Cyberspace. Bi-Quarterly Journal of Media Fiqh and Law Studies, 4(2), 101-125. [In Persian]
- Rajabali, H. (2024). Rights of Modern Child Laborers in Light of Labor Law with Emphasis on Cyberspace. Quarterly Journal of Legal Planning, 3(3), 38-52. [In Persian]
- Seyyed Naseri, M. M., & Shahmohammadi, T. (2022). Investigating Children's Rights in the Digital Environment. Bi-Quarterly Journal of Media Fiqh and Law Studies, 4(10), 154-176. [In Persian]
- Steinberg, S. B. (2017). Sharenting: Children's Privacy in the Age of Social Media. Emory Law Journal, 66(4), 839-884.
- Sukma, W. L., & Ruslan, K. (2025). Digital Economy Challenge: Hidden Exploitation of Child Labour Through the Use of Digital Devices. Journal of Central Banking Law and Institutions, 4(2), 253-274.
- Suleiman, M. (2022). Is Kidfluencing Child Labor? How the Youngest Influencers Remain Legally Unprotected. California Law Review.
- UN Committee on the Rights of the Child. (2021). General Comment No. 25 on children's rights in relation to the digital environment (CRC/C/GC/25). United Nations.
- UNICEF. (2021). Ending Child Labour through a Multisectoral Approach. New York: UNICEF.
- UNICEF. (n.d.). Child protection: Child labour. Retrieved from <https://www.unicef.org/protection/child-labour>
- Vameghi, M., Dejman, M., Rafiey, H., & Roshanfekar, P. (2015). A Mixed Method and Rapid Assessment of Street Children and Their Working Characteristics in Tehran. Social Problems of Iran, 6(1), 133-162. [In Persian]
- Whitehead, A., Hashim, I., & Iversen, V. (2007). Child Migration, Child Agency and Inter-generational Relations in Africa and South Asia (Working Paper T24). University of Sussex, Sussex Centre for Migration Research.
- Zapata, D. (2006, September). Counting Invisible Workers: Girls in Domestic Activities within Their Homes. Paper presented at the Expert Group Meeting on Elimination of All Forms of Discrimination and Violence Against the Girl Child, Florence, Italy.